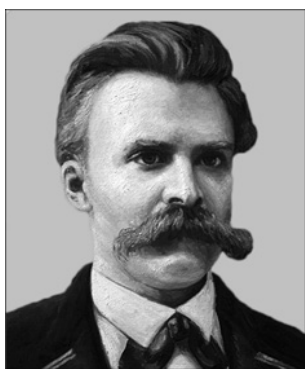


В. П. Горбатенко

Ніцше Фрідріх-Вільгельм



НІЦШЕ Фрідріх-Вільгельм (Nietzsche Friedrich Wilhelm; 15. 10. 1844, с. Реккен, нині у складі м. Лютцен, Німеччина – 25. 07. 1900, м. Веймар, там само) – німецький філософ, політичний мислитель, письменник. Вивчав 1864–65 теологію й філологію в Бонн. та Ляйпциг. університетах. 1865–68 опублікував низку крит. літ.-філос. статей, що привернули увагу наук. громадськості. Знач. вплив на формування світоглядів Н. справили нім. філософ-іраціоналіст А. Шопенгауер та композитор, теоретик мистецтва Р. Ваґнер, який був для нього не лише товаришем, а й відіграв роль батька. Від 1869 – проф. класич. філології Базел. університету (Швейцарія). Тут видрукувано його праці «Der griechische Staat» («Грецька держава», 1871) і «Menschliches, Allzumenschliches» («Людське, занадто людське», 1877) з викладом політ.-правових ідей. 1879 залишив навч., потім жив і працював у Швейцарії та Італії, де написав свої осн. твори: «Morgenröte» («Вранішня зоря», 1881), «Also sprach Zarathustra» («Так говорив Заратустра», 1883–84), «Jenseits von Gut und Böse» («По той бік Добра і Зла», 1886), «Zur Genealogie der Moral» («Про походження моралі», 1887), «Götzen-Dämmerung» («Сутінки богів», 1889), «Der Antichrist» («Антихрист»; опубл. 1895), «Der Wille zur Macht» («Жага влади»; опубл. 1901), «Ecce Homo: Wie man wird, was man ist» («Ecce Homo: Як стати тим, ким ти є»; опубл. 1908). Н., поєднавши ідеї природн.-правової школи та теорії насилля, у рамках започаткованої ним «філософії життя» створив власну аристократ. концепцію політики, права і державності, в якій відкидав ідеї свободи та рівності у стосунках людей, обґрунтовував правомірність привілеїв, переваг і нерівності. Правову справедливість Н. виводив із принципу нерівності правових прагнень різних індивідів, залежно від того, належать вони до сильних аристократ. верхів чи ординар., підлеглих низів. Н. доводив неможливість забезпечення соц. справедливості через власність. Зазначав, що «несправедливий спосіб думок» міститься як у душах імущих, так і

неімущих. Звідси потрібні не насильниць. нові розподіли, а поступ. перетворення способу мислення, зокрема ослаблення егоїзму та інстинкту насильства. Поза контекстом служіння верхам пересічна людина, за Н., не має ані прав, ані достоїнств, ані обов'язків. Справжнє природне право – результат війни й перемоги, що утворює аристократ.-кастовий правопорядок. Відповідно не існує права, яке б не було присвоєнням, узурпацією, насиллям. Характеризуючи державність, Н. розрізняв два її типи – аристократ. і демократичний. Демократію він характеризував як форму держави, що деградує, був противником принципу нар. суверенітету, вважав, що його реалізація веде до руйнації основ людського буття і державності. Розглядаючи державу як мудру й безальтернат. перспективу для взаєм. захисту індивідів у доступному для огляду майбутньому, Н. вважав, що надмірне вдосконалення держ. механізму таїть у собі небезпеку продукування слабких особистостей. Це може призвести до ослаблення або й знищення особистості державою. Альтернативу такому становищу Н. вбачав у подоланні антагонізму між державою і культурою, створенні нового типу «культурно забезпеченої державності». Твор. спадщині Н. властиві нестандартність теор. підходів, виправдання деструктив. явищ соц. розвитку. Він, зокрема, запропонував здійснити радикал. переоцінку цінностей європ. цивілізації. На думку Н., відтоді, як давнє «кулачне право», «право сильного» стало витіснитися новоствор. механізмами реліг., морал. і правової регуляції людських відносин, розпочався процес деградації людини. Зупинити цей процес Н. пропонував через повернення до архаїч. цивілізац. стереотипів соц. поведінки, утвердження ідеалу наділеної волею до влади «надлюдини», здатної ігнорувати реліг. та морал.-правові обмеження. У своєму культі «надлюдини» він довів до крайнощів індивідуалізм та волюнтаризм. Із цих позицій Н. розглядав право як явище вторинне, похідне від волі людини до влади, заперечував ідеї свободи та рівності в людських стосунках. В ім'я реалізації потенц. енергії «надлюдини» Н. навіть виправдовував її право на злочин, вважаючи це право природним, невід'ємним, священним. Відповідно до цього постулату Н. стратифікував суспільство, виділяючи в ньому 3 фізіол. типи: геніал. люди; виконавці ідей геніїв – стражі права, порядку і безпеки; маса посеред. людей. Виходячи з такого соц. розуміння, Н. значну роль відводив проблемі аристократ. виховання. З елітар. позицій Н., з одного боку, критикував націоналізм і нац. обмеженість, а з іншого – надавав у майбут. розвитку перевагу європейцям і вбачав у німцях народ, здатний створити «новий порядок життя». Неврівноваженість соц.-філос. та політ.-правових оцінок нім. мислителя зумовила неоднозначність сприйняття його поглядів. Учення Н. справило у 20 ст. поміт. вплив як на прогресивні теорії (М. Вебер, М. Бердяєв та ін.), так і на крайні реакц. політ.-правові ідеї, зокрема на формування ідеології фашизму і націонал-соціалізму, що зумовило однобічне сприйняття доробку та постаті Н. знач. частиною вчених і світ. громадськості. Нині в інтерпретаціях твор. спадщини Н. переважають підходи, спрямовані на з'ясування його істин. місця в історії філос. і політ.-правової думки. Низку творів Н. українською мовою переклали Лесь Гринюк, А. Онишко, П. Тарашук та ін., серед окремих вид. – «Так мовив Заратустра: Книга для всіх і для нікого»

(Коломия, 1910), «Так казав Заратустра. Жадання влади» (К., 1993; 2003), «По той бік добра і зла. Генеалогія моралі» (Л., 2002). У перекл. К. Котюк та О. Фешовця 2004–12 у Львові опубл. повне зібрання його творів у 6-ти т.

Рекомендована література

1. История политических и правовых учений. Москва, 1995;
2. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки / Пер. з англ. К., 1997;
3. Гундорова Т. Фрідріх Ніцше і український модернізм // СіЧ. 1997. № 4;
4. Делез Ж. Ницше / Пер. с франц. С.-Петербург, 1997;
5. Горячева М. В. Критика Фридрихом Ницше генезиса и идеалов демократического государства // Правоведение. 2000. № 1;
6. Остроухов В. В. Насилля як предмет філософських рефлексій. К., 2000;
7. Хайдеггер М. Ницше и пустота / Пер. с нем. Москва, 2006;
8. Лютий Т. В. Українське ніцшеанство // Наук. зап. Нац. університету «Києво-Могилян. академія». Сер. Філософія та релігієзнавство. 2011. Т. 115.

Бібліографічний опис:

Ніцше Фрідріх-Вільгельм / В. П. Горбатенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-72380>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).